

Maftuna ESANOVA,
Samarqand davlat tibbiyot universiteti stajyor o'qituvchisi
E - mail: justms150@gmail.com

NamDTU dotsenti P.Botirova taqrizi asosida

INGLIZ TILIDAGI LOTINCHA KLINIK TERMINLARNING TARKIBIY VA SEMANTIK TAHLILI

Annotatsiya

Tibbiy terminologiya – bu sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislari tomonidan inson tanasi, kasalliklar, diagnostika muolajalari va davolash usullarini tavsiflash uchun ishlatiladigan maxsus lug'at tizimidir. Ushbu maqolada zamonaviy ingliz tilida ishlatiladigan tibbiy atamalarining lotin va yunon tillaridan kelib chiqqanligi va ushbu manbalar orasida lotin tili klinik terminologiyaning tuzilishi va ma'nosini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: strukturaviy va semantik xususiyatlar, morfologik tuzilish, tibbiy tushuncha, murakkab terminologiya.

STRUCTURAL AND SEMANTIC ANALYSIS OF LATIN-BASED CLINICAL TERMS IN ENGLISH

Annotation

Medical terminology is a specialized system of vocabulary used by healthcare professionals to describe the human body, diseases, diagnostic procedures, and methods of treatment. This article examines the origin of modern English medical terms derived from Latin and Greek, highlighting the significant role of the Latin language in shaping the structure and meaning of clinical terminology.

Keywords: structural and semantic features, morphological structure, medical concept, complex terminology.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЛАТИНСКИХ КЛИНИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Медицинская терминология представляет собой специализированную систему лексики, используемую специалистами здравоохранения для описания человеческого организма, заболеваний, диагностических процедур и методов лечения. В данной статье рассматривается происхождение современных английских медицинских терминов из латинского и греческого языков, а также подчеркивается важная роль латинского языка в формировании структуры и значения клинической терминологии.

Ключевые слова: структурно-семантические особенности, морфологическая структура, медицинское понятие, сложная терминология.

Kirish. Ingliz tibbiy tilida lotin klinik atamaları turli shakllarda uchraydi: to'g'ridan-to'g'ri qarz olish, gibrid shakllanishlar va moslashtirilgan leksik birliklar. Bu atamalar tibbiyot sohasi mutaxassislariga murakkab tibbiy tushunchalarni aniq ifodalash imkonini beruvchi o'ziga xos strukturaviy naqshlar va semantik xususiyatlarga ega.

Ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz tibbiy terminologiyasida lotin klinik atamalarining strukturaviy va semantik xususiyatlarini tahlil qilishdir. Maqolada ushbu atamalarining morfologik tuzilishi, ularning semantik tashkil etilishi va zamonaviy tibbiy lug'at rivojlanishidagi roli o'rganiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Lotin tilining tibbiy terminologiyaga ta'siri qadimgi davrlarga borib taqaladi. Ilk tibbiy bilimlar asosan qadimgi Yunonistonda Gippokrat va Galen kabi shifokorlar tomonidan rivojlantirilgan. Ularning asarlari yunon tilida yozilgan va ko'plab texnik tibbiy atamalarni o'z ichiga olgan.

Rim imperiyasining kengayishi davrida yunon tibbiy bilimlari lotin tiliga tarjima qilingan. Lotin tili asta-sekin Yevropada ta'lim, boshqaruv va fanning dominant tiliga aylangan. Lotin tilida yozilgan tibbiy matnlar o'rta asr universitetlarida keng qo'llanilgan, bu yerda tibbiyot akademik fan sifatida o'rganilgan.

O'rta asrlar va Uyg'onish davrida lotin tili fanning universal tili bo'lib xizmat qilgan. Turli mintaqalardan kelgan olimlar lotin tilidan foydalanib muloqot qilishlari va bilim almashishlari mumkin edi. Shifokorlar va anatomistlar o'zlarining tibbiy risolalarini lotin tilida yozganlar, bu esa butun Yevropa bo'ylab tibbiy terminologiyani standartlashtirishga yordam bergan.

Tibbiy terminologiya rivojlanishidagi muhim bosqichlardan biri Uyg'onish davrida anatomik asarlarning lotin tilida nashr etilishi bo'ldi. Anatomistlar inson tanasining tuzilishini tizimli ravishda tasvirlash uchun lotin terminologiyasidan

foydalanganlar. Bu atamalarining aksariyati zamonaviy tibbiyot tilida qo'llanilmoqda.

Garchi keyinchalik ingliz tili ilmiy muloqotning dominant tiliga aylangan bo'lsa-da, lotin tiliga asoslangan terminologiya tibbiy lug'atga chuqur singib ketgan. Bugungi kunda ingliz tilida ishlatiladigan minglab tibbiy atamalar lotin ildizlaridan kelib chiqqan.

Ingliz tilida ishlatiladigan lotin klinik atamaları o'ziga xos morfologik tuzilishga ega. Bu atamalar odatda uchta asosiy komponentdan hosil bo'ladi: ildizlar, prefikslar va qo'shimchalar. Har bir komponent atamaning umumiy ma'nosiga hissa qo'shadi.

Ildiz tibbiy atamaning markaziy elementidir. Odatda u tana organi, to'qimasi yoki asosiy tibbiy tushunchani anglatadi. Ingliz tibbiy terminologiyasidagi ko'plab ildizlar lotin tilidan kelib chiqqan.

Misollar:

cardi- – yuruk, pulmo – o'pka, ren- – buyrak, dermat- – teri, gastr- – oshqozon

Masalan, "cardiologia" so'zi "yurak" (cardi-) ildizidan va "yuragi o'rganish" (-logia) qo'shimchasidan iborat bo'lib, "yurakni o'rganish" degan ma'noni anglatadi.

Tibbiy atamalarining boshiga prefikslar ularning ma'nosini o'zgartirish uchun qo'shiladi. Ular ko'pincha joylashuv, miqdor, yo'nalish yoki holatni bildiradi.

Lotin tilidagi tibbiy terminologiyada keng tarqalgan prefikslarga quyidagilar kiradi:

hypo- – meyordan past, inter- – oraliq, sub- – ostida, trans- – ko'ndalang,

hyper- meyordan ortiq.

Masalan:

hypertensio –qon bosimining oshishi

subcutaneous – teri ostida joylashgan

Prefikslar aniq tibbiy tavsiflarni yaratishga yordam beradi va shifokorlarga murakkab klinik holatlarni ifodalash imkonini beradi. Qo'shimchalar tibbiy atamalar oxiriga birlashtiriladi va ko'pincha kasalliklar, protseduralar yoki tibbiy mutaxassisliklarni bildiradi.

Umumiy qo'shimchalarga quyidagilar kiradi:

- itis – yallig'lanish
- osis – surunkali kasallik holati, miqdorning ortishi.
- oma – o'sma
- ectomy – jarrohlik yo'li bilan olib tashlash
- logia – o'rganish

Masalan:

- gastritis – oshqozon yallig'lanishi
- dermatologia – terini o'rganish
- nephrectomy – buyrakni jarrohlik yo'li bilan olib tashlash

Ildizlar, prefikslar va qo'shimchalarning kombinatsiyasi tibbiyot mutaxassislariga zarurat tug'ilganda yangi atamalar yaratish imkonini beruvchi tizimli va yuqori darajada tuzilgan lug'atni yaratadi.

Ingliz tilidagi lotin klinik atamalari bir nechta so'z yasash jarayonlari yordamida hosil qilinadi.

Kombinatsiyalash yangi tibbiy atama yaratish uchun ikki yoki undan ortiq ildizlarni birlashtirishni o'z ichiga oladi.

Misollar:

- cardiopulmonaria – yurak va o'pka bilan bog'liq gastroenterologia – oshqozon va ichaklarni o'rganish

Ushbu murakkab tuzilmalar tibbiy terminologiyaga murakkab anatomik yoki fiziologik munosabatlarni ifodalash imkonini beradi.

Derivatsiya yangi atamalar yaratish uchun mavjud ildizlarga prefikslar yoki qo'shimchalar qo'shishni o'z ichiga oladi.

Misollar:

- infection → infectious (infeksiya → yuqumli)
- diagnosis → diagnostic (tashxis → diagnostika)

Derivativ jarayonlar tibbiy tilning lug'atini kengaytiradi va klinik tavsiflarda aniqroq bo'lish imkonini beradi.

Ko'pgina lotin klinik atamalari ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri qarz olish orqali kirdi. Bu so'zlar asl shaklini saqlab qoladi yoki faqat biroz o'zgartirilgan.

Misollar:

virus (virus), status (holat), nucleus (yadro), radius (radius).

Natijalar va muhokama

Tibbiy atamalar ilmiy adabiyotlarda keng qo'llaniladi, chunki ular xalqaro miqyosda izchillikni saqlaydi.

Tibbiy terminologiyaning semantik tuzilishi uning morfologik tuzilishi bilan chambarchas bog'liq. Atamaning har bir komponenti uning ma'nosiga hissa qo'shadi.

Lotin klinik terminologiyasining eng muhim semantik xususiyatlaridan biri aniqlikdir. Har bir atama ma'lum bir tibbiy tushunchani aniq va aniq tasvirlash uchun mo'ljallangan.

Masalan, gepatit atamasi jigar yallig'lanishini anglatadi. Ildiz hepat- jigarni, -itis qo'shimchasi esa yallig'lanishni anglatadi.

Bunday aniqlik tibbiyotda juda muhimdir, chunki atamalarni noto'g'ri talqin qilish tashxis qo'yish yoki davolashda xatolarga olib kelishi mumkin.

Tibbiy terminologiya ko'pincha oldindan aytib bo'ladigan semantik naqshga amal qiladi. Talabalar umumiy ildizlar va qo'shimchalarning ma'nosini tushunganlarida, ular notanish atamalarni talqin qilishlari mumkin.

Masalan:

nephrologia – buyraklarni o'rganish, neurologia – asab tizimini o'rganish,

dermatitis – terining yallig'lanishi

Bu qoliplar tibbiyot xodimlariga murakkab terminologiyani osonroq tushunish imkonini beradi.

Yana bir muhim semantik xususiyat - bu xalqaro tushunarlik. Lotin tiliga asoslangan atamalar turli tillar va tibbiyot tizimlarida keng tan olingan.

Masalan, kardiologiya, anemiya va pnevmoniya kabi atamalar ko'plab tillarda ozgina o'zgarishlar bilan qo'llaniladi. Ushbu umumiy lug'at butun dunyo bo'ylab tibbiyot xodimlari o'rtasidagi muloqotni osonlashtiradi.

Ingliz tili global fan tili sifatida ustunlik qilganiga qaramay, lotin tili tibbiy lug'atning muhim tarkibiy qismi bo'lib qolmoqda. Kasalxonalar, tibbiyot maktablari va tadqiqot muassasalarida ishlatiladigan ko'plab klinik atamalar lotin tilidan olingan.

Lotin terminologiyasi zamonaviy tibbiyotda bir qancha muhim rol o'ynaydi:

Lotin tili barqaror va standartlashtirilgan terminologiya tizimini ta'minlaydi. Dunyo bo'ylab tibbiyot xodimlari kasalliklar, anatomik tuzilmalar va klinik muolajalarni tavsiflash uchun bir xil atamalardan foydalanadilar.

Tibbiyot talabalari tibbiy lug'at tuzilishini tushunish uchun lotin terminologiyasini o'rganadilar. Lotin ildizlari va qo'shimchalarni o'rganish talabalarga murakkab tibbiy atamalarni talqin qilishga yordam beradi.

Ilmiy yozuv aniq va bir ma'noli tilni talab qiladi. Lotin tiliga asoslangan terminologiya tadqiqotchilarga tibbiy tushunchalarni aniq va izchil tasvirlash imkonini beradi.

Lotin terminologiyasidan foydalanish tibbiyot fanining tarixiy uzluksizligini ham aks ettiradi. Ko'plab zamonaviy tibbiy atamalar qadimgi va o'rta asr tibbiyotining lingvistik merosini saqlab qoladi.

Lotin tiliga asoslangan terminologiya ko'plab afzalliklarni taqdim etsa-da, u talabalar va mutaxassis bo'lmaganlar uchun ham qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Bir qiyinchilik tibbiy lug'atning murakkabligidir. Ko'pgina atamalar bir nechta ildiz va qo'shimchalarni o'z ichiga oladi, bu esa ularni tegishli tayyorgarliksiz tushunishni qiyinlashtirishi mumkin.

Yana bir qiyinchilik tibbiy terminologiyada lotin va yunon elementlarining birgalikda mavjudligidir. Talabalar tibbiy lug'atni to'liq tushunish uchun ikkala lingvistik tizimni ham o'rganishlari kerak.

Bundan tashqari, ba'zi lotin atamalari ingliz tiliga qabul qilinganida fonetik yoki semantik o'zgarishlarga uchragan. Agar atamalarning tarixiy kelib chiqishi tushunilmasa, bu o'zgarishlar chalkashliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Shu sababli, tibbiy terminologiyaning lingvistik tahlili tibbiy ta'limning muhim tarkibiy qismidir.

Xulosa. Lotin klinik terminologiyasi zamonaviy ingliz tibbiy tilining strukturaviy va semantik asosini tashkil qiladi. Asrlar davomida ilmiy rivojlanish davomida lotin tili tibbiy tushunchalar, kasalliklar va anatomik tuzilmalarni tavsiflash uchun barqaror va tizimli lug'atni taqdim etdi.

Lotin klinik atamalarning strukturaviy tahlili shuni ko'rsatadiki, ular aniq va mazmunli iboralarni yaratish uchun birlashtirilgan ildizlar, prefikslar va qo'shimchalardan iborat. Ushbu morfologik elementlar tizimli so'z yasash imkonini beradi va tibbiyot mutaxassislariga murakkab terminologiyani talqin qilish imkonini beradi.

Semantik nuqtai nazardan, lotin klinik atamalari aniqlik, ravshanlik va xalqaro miqyosda tushunarlikni ta'minlaydi. Ular turli tilshunoslik sohalaridagi tibbiyot xodimlariga samarali muloqot qilish va tibbiy bilimlarni baham ko'rish imkonini beradi.

Murakkab terminologiyani o'rganish bilan bog'liq qiyinchiliklarga qaramay, lotin tiliga asoslangan tibbiy lug'atni o'rganish tibbiyot talabalari va mutaxassislari uchun juda muhim bo'lib qolmoqda. Ushbu atamalarning strukturaviy va semantik xususiyatlarini tushunish tushunishni yaxshilaydi, muloqotni kuchaytiradi va tibbiyot fanining rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, lotin tili ingliz klinik terminologiyasining tuzilishi va ma'nosida muhim rol o'ynashda davom etmoqda, tibbiyotning tarixiy an'analari va zamonaviy global tibbiyot hamjamiyati o'rtasida ko'priq vazifasini bajaradi.

ADABIYOTLAR

1. Esanova, M. Lotin tibbiyot atamalarining ingliz va o'zbek tillarida klinik ma'nosini ifodalash. O'zbekiston Milliy universiteti jurnali.
2. Esanova, M. (2022). Improving the Quality of Foreign Language Teaching In Higher Education. Евразийский журнал академических исследований, 2(3), 333-337.
3. Esanova, M. (2023). The Importance of Methodology in Learning a Foreign Language. Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2(4), 94-99. 10. Galperin I.R. "Stylistics" second edition, revised Moscow "Higher school" 1977.70p.
4. Bakhodirovna, E.M., & Saqib, T. (2023). Pharmaceutical Terminology. Yangi O'zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi, 1(7), 76-80.
5. Nortojiyev, M. Ingliz va o'zbek tillarida tibbiy atamalarning etimologik resurslari. Web of Teachers jurnali, 2026.
6. Eshbayeva, N. Lotin va yunon tibbiy atamalarining ma'nolarini rus va o'zbek tillariga o'tkazish xususiyatlari. Web of Scientist jurnali.
7. Yusupova, M. Lotin tilining tibbiyotdagi ahamiyati. Amaliy fanlar va ijtimoiy fanlar jurnali.
8. Sobirova, S. Tibbiy amaliyotda lotin klinik terminologiyasidan foydalanish. Amerika filologiya fanlari jurnali.